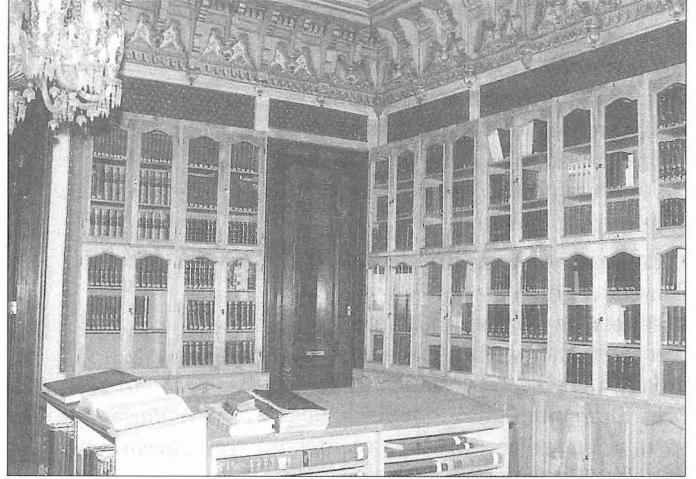

Mostar (İstanbul 1995), *Studije o Bosni, Historijski Prilozi iz Osmansko-Turskog Perioda* (İstanbul 1994), *Population of Bosnia in the Ottoman Period* (İstanbul 1994) ve *A Survey of Islamic Cultural Monuments Until The End of the 19th Century in Bosnia* (İstanbul 1996) adlı beş kitap yayımlanmıştır. Bosna-Hersek'in mimari ve kültür mirasını tanıtmak, eserlerin onarımına ve korunmasına yardımcı olmak üzere 1994'ten beri her yıl bütün dünya üniversitelerinden mimarların katıldığı atölye çalışmaları düzenlenmektedir. Bosna-Hersek tarihi, kültür ve mimarisine dair bir belge arşivi ve fotoğraf koleksiyonu meydana getirilmiş ve bu malzeme çeşitli ülkelerde sergilenmiştir. Ayrıca 1999'da Şârika Emîri Şeyh Sultan b. Muhammed el-Kâsımî'nin maddî desteğiyle Mostar'da XVI. yüzyıla ait Nezirağa Camii yeniden inşa ettirilerek ibadete açılmıştır.

Bütün dünyada İslâm kültür ve medeniyeti hakkında çalışmalar yapan akademik araştırma merkezleri, kütüphane, müze gibi kuruluşların adreslerini ve faaliyetleriyle ilgili bilgileri toplayarak bir veri bankası kuran İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi bu bilgileri rehber kitaplarda yayımlamaktadır (*International Directory of Islamic Cultural Institutions*, İstanbul 1984, 1991). Aynı şekilde "İslâm Ülkelerinde Kalkınmanın Kültürel Boyutları" başlıklı araştırma projesi çerçevesinde üye ülkelerdeki kültür hayatıyla ilgili eğitim, araştırma-geliştirme, yayıncılık, kütüphaneler, müzeler vb. konularda toplanan istatistik bilgileri de neşretmiştir (*Cultural Dimensions of Development in the OIC Members States*, İstanbul 1991).

İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi İslâm ülkelerinin tarih, kültür, dil, mimari, sanat ve sanat tarihleri üzerine elli dört dilde yazılmış yaklaşık 55.000 cilt kitap, süreli yayın ve çeşitli belgeler ihtiva eden bir kütüphane ile muhtelif ülkelerin halkları, sosyal hayatları, mimari ve sanat eserleriyle ilgili orijinal veya reproduksiyon halinde olmak üzere 70.000 tarihî fotoğraftan meydana gelen bir arşiv kurmuştur. Arşivde Yıldız Fotoğraf Albümleri adıyla bilinen, XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başında bir araya getirilmiş yaklaşık 35.000 fotoğraftan oluşan tarihî koleksiyonla çeşitli özel koleksiyonlardan derlenen fotoğraflar bulunmaktadır.

İslâm Tarih,
Sanat
ve Kültür
Araştırma
Merkezi
Kütüphanesi'nin
içinden
bir görünüşü

Merkez yılda üç defa İslâm tarihi, sanatı ve kültürü alanlarında bütün dünyada yapılan konferans, yayın, sergi vb. faaliyetlerle ve aynı zamanda kendi çalışmalarıyla ilgili gelişmelerin yer aldığı üç dilde bir haber bülteni yayımlamaktadır. İslâm ülkelerinde ve diğer ülkelerde benzer sahalarda çalışan yüzlerce araştırma merkezi ve akademik kuruluşla iş birliği yapan İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın ilgili kuruluşları ve özellikle UNESCO ile de ortak projeler yürütmektedir.

Merkezin bir diğer faaliyeti de dünya ilim çevrelerinde İslâm tarih ve kültürüne duyulan ilginin artmasına yardımcı olmak ve bu alandaki çalışmaları teşvik etmek amacıyla oluşturduğu IRCICA Araştırmada Mükemmellik Ödülleri'dir. İlk olarak merkezin onuncu kuruluş yıldönümü vesilesiyle 1990'da, ikinci olarak 1997'de ve üçüncü olarak 2000 yılında kutlanan yirminci kuruluş yıldönümü münasebetiyle çeşitli sahalardaki çalışmalarıyla tanınan ilim adamlarına ödül verilmiştir. Ayrıca bu yıldönümü münasebetiyle geçen yirmi yılın çalışmalarının tarihçesi bir kitap halinde yayımlanmıştır (*IRCICA 1980-2000*, İstanbul 2000).

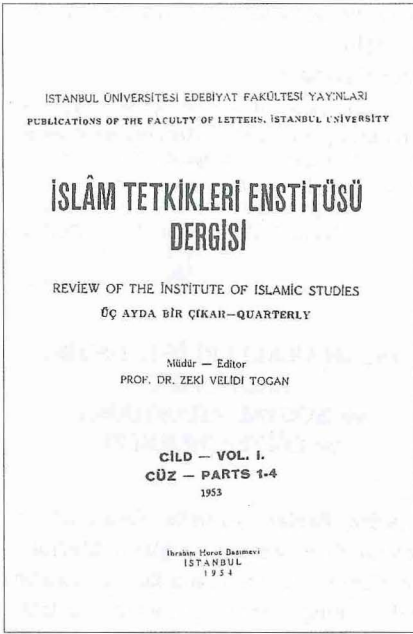
ZEYNEP DURUKAL

İSLÂM TETKİKLERİ ENSTİTÜSÜ

31 Mayıs 1933 tarih ve 2252 sayılı kanunla gerçekleşen üniversite reformu ile birlikte İstanbul Dârülfünunu İlahiyat Fakültesi lağvedildiğinden burada görevli olan öğretim üyelerinden bir kısmı emekliye ayrılmış, bir kısmı da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'n-

de görevlendirilmiştir. İlahiyat Fakültesi'nin lağvedilmesiyle ortaya çıkacak boşluğu bir ölçüde doldurmak üzere aynı kanun gereği Edebiyat Fakültesi bünyesinde öğrencisi olmayan İslâm Tetkikleri Enstitüsü kurulmuş, İlahiyat Fakültesi'nin öğretim üyelerinden bazıları bu enstitüde görevlendirilmiş ve müdürlüğüne M. Şerefettin Yaltkaya getirilmiştir. İsviçreli Albert Malche'ye hazırlatılan üniversite reformu raporunda Edebiyat Fakültesi'ne bağlı, "ulûm-i dîniyye" veya "diyanet ve İslâm felsefesi tarihi" adıyla öğretim yapacak, ders programı da metafizik ve din felsefesi, Kur'an tarihi ve tefsiri, İslâm dini ve hukuku tarihi, Arapça, Farsça ve hadis şeklinde olacak bir bölüm açılması teklif edilmişse de bu madde dikkate alınmamış, sadece İslâm inançları, tarih, kültür ve medeniyeti alanlarında ilmî araştırma yapacak İslâm Tetkikleri Enstitüsü kurulmuştur. Fakat enstitüde öğrenim görmek için başvuran çok sayıdaki öğrencinin talepleri 6 Kasım 1936'da Edebiyat Fakültesi Meclisi'nde görüşülmüş ve reform kanununda eğitim öğretime izin verilmediği gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Zamanla, görevli hocaların emekliye ayrılması veya ölümleri üzerine boşalan kadrolara yeni tayinler de yapılmadığından enstitü 1941 yılında kapanmıştır.

1946'da Türkiye'nin çok partili hayata geçiş hazırlıklarıyla birlikte üniversitenin özerk bir yapıya kavuşturulması gündeme gelmiş, nihayet 18 Haziran 1946 tarihinde yürürlüğe giren 4936 sayılı Üniversite Kanunu'nun 2. maddesi uyarınca üniversite ve fakülteler yeni enstitü, bilimsel araştırma, öğretim ve yayım kurumları açmaya yetkili kılınmıştır. Bir süre sonra Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarihi Kürsüsü öğretim üyesi Zeki Velidi Togan, kapanan İslâm Tetkikleri Enstitü-

İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi'nin ilk sayısının iç kağıdı

sü'nü yeniden kurmak üzere Edebiyat Fakültesi nezdinde teşebbüse geçmiş, konunun 27 Aralık 1949 tarihinde toplanan profesörler meclisi gündemine alınmasıyla müzakereler başlamış, nihayet 16 Mayıs 1950'de İslâm Araştırmaları Enstitüsü adıyla faaliyete geçmesi karara bağlanmışsa da üniversite senatosundan geçmesi ancak 1953 yılında gerçekleşmiş ve ilk müdürlüğüne Zeki Velidi Togan, müdür yardımcılığına da Fuat Sezgin getirilmiştir. Enstitünün kuruluş amacı, yayımlanan yönetmeliğin 2. maddesinde "İslâm kültür ve medeniyeti üzerinde araştırma ve yayınlar yapmak" şeklinde belirtilmiştir.

İslâm Araştırmaları Enstitüsü'nde İslâm İlimleri ve Medeniyetleri Kürsüsü adıyla sertifika yetkisi olan bir kürsünün kurulması yolunda Z. Velidi Togan'ın yaptığı birçok teşebbüs üniversite senatosu tarafından kabul edilmediği için sonuçsuz kalmıştır. Bunun üzerine fakülte profesörler meclisi, Umumi Türk Tarihi Kürsüsü çerçevesinde sadece İslâmiyat'a giriş mahiyetinde serbest dersler (konferans) verilmesi yönünde karar almış, bu dersleri vermek üzere Muhammed Hamîdullah sözleşmeli öğretim üyesi olarak davet edilmiş ve bu görevi yirmi üç yıl yürütmüştür.

Zeki Velidi Togan, müdürlüğü sırasında enstitüye bir kısmı Dârülfünun İlahiyat Fakültesi'nden intikal eden, birçoğunu da kendi şahsî teşebbüsleriyle satın aldığı kitaplardan oluşan zengin bir kütüphane kazandırmıştır. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İslâm dini, tarihi ve medeniyeti alanında Batı'da yayımlanan süreli yayınları temin ederek çok değerli bir koleksiyon vücuda getirmiştir (İTED, III/3-4 [1966], s. 292-297). Ayrıca enstitünün kuruluşuyla birlikte yayın organı olarak *İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*'nin ilk sayısı 1953'te yayımlanmışsa da 1995 yılına kadar ancak dokuz sayı çıkabilmiştir. Enstitüde Z. Velidi Togan'dan sonra sırasıyla Tayyip Gök-bilgin, Salih Tuğ, Bekir Kütükoğlu ve Mahmut Kaya müdürlükte bulunmuştur.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu gereğince İslâm Araştırmaları Enstitüsü, İslâm Araştırmaları Merkezi adını almıştır. Halen herhangi bir kadrosu ve ödeneği olmaksızın başka anabilim dallarından görevlendirilen bir öğretim üyesinin müdürlüğünde varlığını sürdürmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmet Saray, *İstanbul Üniversitesi Tarihi*, İstanbul 1996, s. 84-85; Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*, İstanbul 1999, s. 48-50; Z. Velidi Togan, "Önsöz", İTED, I/1 (1954), s. VI-VII; "İslâm Araştırmaları Enstitüsü ve Umumi Türk Tarihi Kürsüsü Çalışmaları", a.e., III/3-4 (1966), s. 269-297.

MAHMET KAYA

İSLÂM-TÜRK ANSİKLOPEDİSİ

İstanbul'da

1940-1948 yılları arasında çıkan, ancak "A" maddeleri tamamlanmadan yayımı duran ansiklopedi.

Eşref Edip (Fergan), İsmail Hakkı İzmirli, Kâmil Miras ve Ömer Rıza Doğrul'dan oluşan bir yazı heyetinin idaresi altında Âsâr-ı İlmîye Kütüphanesi'nin yayını olarak neşre başlamıştır. "Muhîtu'l-maârifî'l-İslâmiyyeti't-Türkiyye" alt başlığı ve "Türk-İslâm mütehasşis âlimlerden mürekkep bir heyet tarafından telif olunmuştur" kaydıyla yayımlanan ansiklopedinin ilk forması 25 Teşrinievvel 1940 tarihini taşır. On altışar sayfalık formlar halinde *İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası*'nın içinde dergiyile beraber çıkan ansiklopedinin elli formada tamamlanan 798 sayfa hacmindeki ilk cildinde (1941), sona ilâve edilen yirmi dört madde ile beraber "Â" ile (uzun A) başlayan bütün

maddeler tamamlanmıştır. Cildin sonunda yer alan fihristte çeşitli ilim dallarına ait toplam 513 madde ismi yazar adlarıyla beraber yer alır. 74. formada 384 sayfa olarak yarım kalan II. cilt ise normal "A" ile başlayan 370 maddeyi ihtiva eder ve "Abdülganî b. İsmâil b. Abdülganî en-Nablusi" maddesinin yarısına kadar gelir. Latin harfli ansiklopediler için alışılmış olmayan iki ayrı "A" harfine dayalı sistem okuyucuları şaşırtmış, bazı tenkitçilerde birtakım maddelerin atlanmış olduğu kanaatini uyandırmıştır.

İslâm-Türk Ansiklopedisi'nin yayımlanmaya başladığı dönemde Türkiye'de ilmî ve akademik seviyede İslâmî yayın hemen hemen yok denecek durumdaydı. Bu konu, 1-5 Mayıs 1939'da gerçekleştirilen I. Türk Neşriyat Kongresi'nde görüldü. Kongreyi takip eden günlerde Maarif Vekâleti, Hollanda'nın Leiden şehrinde İngilizce, Fransızca ve Almanca olmak üzere üç dilde yayımlanan *İslâm Ansiklopedisi*'nin Türkçe'ye çevrilmesini kararlaştırdı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde bu amaçla bir tercüme bürosu kuruldu. Ancak söz konusu yayın hakkında tamamen şarkiyatçı misyoner zihniyetiyle hazırlandığı, ilmî yanlışlarla ve İslâmiyet'e aykırı kanaatlerle dolu olduğu, tarafgir yaklaşımlarla asılsız iddialara yer verildiği şeklinde basında çıkan yazılar üzerine Maarif Vekâleti eserin aynen tercümesinden vazgeçerek bazı maddelerin tâdil, ikmal ve yeniden telifini kararlaştırdı. Bu şekilde yayımlanmaya başlanan *İslâm Ansiklopedisi*'ne fasikülleri çıktıkça tenkitler de devam etti. Esasta bu ansiklopedinin tenkidi düşüncesinden doğan *İslâm-Türk Ansiklopedisi*, böyle bir çalışmada maddelerin nasıl olması gerektiğini ortaya koymak için neşredilmiştir. Ansiklopedi yayın hayatı boyunca, İslâmlık ve Türklük alanında doğru bilgileri ihtiva eden bir eserin ancak müslüman ve Türk müellifler tarafından yazılabileceği, yabancıların hazırladığı bu gibi eserlerin hem yetersiz hem de maksatlı yanlışlarla dolu olduğu, dolayısıyla ihtiyacı karşılayamayacağı fikrini ispata çalışmış, ansiklopedide ve mecmua kısmının hemen her sayısında *İslâm Ansiklopedisi*'nin orijinal ve Türkçe neşirlerinde görülen yanlışlar tenkit edilmiştir. Ansiklopediyi çıkaranlar, ilk cildin başında yer alan mukaddime mahiyetindeki yazıların da müslüman Türk yazarların da bir ansiklopedi çıkarabileceklerini ısrarla vurgulamışlar, eserin bizzat kendisini bu fikri ispat için delil olarak göstermişlerdir.